

QUÈ HI PODEM FER? APROXIMACIÓ AL TEMA DE LA IMMIGRACIÓ: LA LECTURA, EL DEBAT I LA MÚSICA COM A ESTRATÈGIES DOCENTS

Joan FERNÁNDEZ CURSACH
IES Pere Ibarra, (Elx)

1. ALGUNES OBSERVACIONS

1. Apostem per un ensenyament actiu, la qual cosa implica que l'alumnat aprenga d'una manera autònoma i col·laboradora i, al mateix temps, que es treballa en l'àmbit de l'afectiu, perquè l'alumnat faci seus els problemes, les preguntes i les respostes que la cultura produeix al seu voltant.
2. El treball que ara presentem no pot entendre's en cap cas d'una manera rígida. Les diferents propostes que fem no són més que alguns recursos didàctics, que en uns moments poden ser-nos útils i en altres no, per a aconseguir els objectius proposats.
3. Tota experiència ha de veure's dins d'un context més ampli, context que no presentem en aquest treball.
4. Sol aconseguir-se amb gran seguretat allò que no es té pressa a aconseguir. Fins i tot l'aigua tarda a ser digerida. Evitem voler *veure-ho tot*.
5. Què hi podem fer?, és el títol d'aquest treball. Resposta: podem fer molt i hem de fer-ho. Em referisc, lògicament, al camp de la formació i la mentalització. L'acció serà fruit de la responsabilitat que hi adquirim.
6. No estem d'acord amb el *no tinc mai temps per a pensar, per a llegir...* pensar, com llegir, no depèn de l'organització del temps, és una manera de ser. Tenim dret a pensar i a llegir.

2. ALGUNES COMPROVACIONS

És cert que jo he pensat i he escrit aquests folis; no obstant això, dec molt als alumnes. Ells són els qui, amb la seua participació crítica, van aportar la flama de la seua joventut i de l'esperança. És més fàcil fer sempre el mateix sense reflexionar i, per aquest motiu, som incapaços d'afrontar els canvis indispensables que s'imposen en les nostres ments, en el contingut de l'ensenyament i en el mètode. Estic totalment convençut que l'interès de l'alumnat no està en l'immobilisme, sinó més aïna en aquells aspectes de la vida que estan a l'altre costat dels tancats murs de les nostres aules. Podem dir que al peu d'aquests murs es deté el món exterior.

Els nostres modes d'ensenyar procedeixen d'una idea superada de l'educació. Els professors parlem i preguntem mentre l'alumnat escolta, dorm, respon o recita. Submissió i alienació deguda a les notes i els exàmens completats per un estudi ràpid i memorístic. En què consisteixen les nostres hores als centres sinó en jornades avorrides o aclaparadores? Convindria acabar amb el costum de farcir els cervells de l'alumnat de coneixements assimilats i superats amb rapidesa pel món en què vivim. Caldria abandonar igualment sense el menor remordiment de consciència aquesta pedagogia del fracàs que hem vingut adorant al llarg de massa temps. Aquesta religió els instruments de la qual continuen sent la nota fins a la centèsima de punt, els exàmens, els resultats...

Les reflexions anteriors no me les he inventades: les he tretes de la meua pròpia experiència i de la d'altres abans que jo. També els alumnes m'han ensenyat moltes coses, entre altres, a estar en una brega permanent.

Enfront d'un model pedagògic tecnocràtic proposem aquest camí:

COMPROVACIÓ

CRÍTICA

PRESA DE CONSCIÈNCIA

ACTUAR ➔ PER CONSTRUIR

Per a això ens recolzem en uns principis de treball que siguen, per damunt de tot, constructius. Principis perquè sustenten la nostra acció, però prou flexibles perquè en cada moment siguen el més útils possible per a tots. I constructius perquè han d'afavorir el desenvolupament de l'alumne i ajudar-lo a desembarassar-se de les escòries mentals i psicològiques que el paralitzen.

Per tot això preconitzem, al costat del treball individual i personal, indispensable en la majoria dels casos, la discussió i el debat, l'estudi de fonts i documents, la investigació entesa com «aquella que, partint del coneixement quotidià i de la resolució de problemes pràctics, propicia que l'alumne vaja aproximant les seues concepcions al saber científic, per a facilitar així la construcció del coneixement escolar»;¹ també preconitzem el treball d'exposició, el debat sobre algun tema concret, la taula redona o la discussió general sobre temes importants, la *conferència* en el sentit freinetià, la lectura comprensiva i silenciosa, l'audició musical de cantautors o grups de rock, pop, etc. que tracten el problema d'una manera que pot resultar més atractiva per a l'alumnat.

Els alumnes, en general, s'interessen pel que passa al seu al voltant; però és molt freqüent que ells es vegen tancats entre els murs d'una desesperant banalitat, d'una monotonia esterilitzadora i d'una mediocritat indignant, mentre a l'exterior es troba la seua autèntica vida.

Després de molts anys en l'ensenyament he pogut comprovar aquestes dues coses:

- Els alumnes estan interessats per cert nombre de temes, alguns dels quals em semblen molt importants (p. ex.: drogues, consumisme, racisme, immigrants, terrorisme, la guerra...), la qual cosa expressa certa maduresa.
- Veuen la televisió, lligen algun llibre, revista o periòdic, escolten música... i tot això amb molt poc d'esperit crític.

A partir d'aquesta realitat, i seguint el camí anteriorment proposat, vam organitzar el nostre treball, els principis del qual són:

1. Necessitat de la informació. És fonamental; a més de la documentació que podem trobar a la biblioteca del centre, cal comptar amb la que reuniran els alumnes i el professor: llibres, retalls, articles, revistes, cançons...
2. Anàlisi crítica de la informació. Correm el risc de perdre'ns en la borratxera d'estímul sensorials. Diu Pérez Gómez que la saturació d'informació produeix dos efectes en aparença paradoxals, però en realitat convergents: la sobreinformació i la desinformació.² Tanta informació pot submergir l'alumnat en la incertesa, omplir-li el cap de *sorolls* que no pot integrar en esquemes de pensament per a comprendre millor la realitat i la seua actuació sobre aquesta. Cal utilitzar lúcidament tanta informació i veure com defensar-nos-en. L'educació que necessitem, capaç de formar persones crítiques, amb sentit de risc, curioses, indagadores, no pot ser una educació memorística, mecànica, la que només diposita continguts en els caps de l'alumnat, sinó la que els desafia a pensar.

¹ GARCÍA, J. i GARCÍA, F., *Aprender investigando. Una propuesta metodológica basada en la investigación*, ed. Díada, Sevilla, 1993.

3. Presa de consciència. Per a això és necessari acceptar el diàleg obert, clar, sense reserves ni demagògia. Sotmetre a una revisió constant els nostres coneixements i la nostra mentalitat, i acceptar renovar-los. Mirar fora de les nostres aules, i intentar comprendre la realitat palpable en tots els seus aspectes humans, econòmics, socials, polítics, culturals... Reflexió, diàleg i contrast permanent per a arribar a desenvolupar coneixements pràctics compartits.

Quan l'estructura acadèmica i social de l'escola oferisca un context de vida i interaccions, educatiu en si mateix, per ser significatiu i rellevant, i estar connectat amb el context social, l'aprenentatge com a procés d'enculturació podrà conduir a l'adquisició d'eines conceptuals necessàries per a interpretar la realitat, conscienciar-nos-en i prendre-hi decisions.³ Si no fem de les nostres disciplines uns instruments útils per a comprendre, interpretar i decidir sobre els problemes tant de la vida escolar com de la vida social, em tem que estem perdent el temps.

És, però, realment possible açò? Personalment crec que sí. És cert que caldrà lluitar contra tanta inèrcia i tant de desànim. I això que avui es pregona és un model tecnocràtic i pragmàtic i una cultura que prioritza el valor i el culte a l'eficàcia simplista i immediata i a la competència, on els resultats acadèmics es converteixen en mercaderies i la pràctica educativa en una activitat tècnica exclusivament per a determinar objectius, programes, normes, elecció de mitjans i avaluació; sens dubte qüestions importants, però que en bona lògica només haurien de ser tractades quan tinguérem molt clar per a què han de servir els nostres centres i tantes hores a l'aula. Per això crec que segueix en peu la necessitat que insistim «en los sueños y la utopía»,⁴ en la necessitat de recrear la cultura i no sols transmetre-la i imposar-la.

Recorde haver llegit que tot educador té prohibit envellir (psicològicament, per descomptat; pel que fa als altres aspectes, quina llàstima!).

Però, què hi podem fer? Centrant-me en aquest treball que aquí presente, he de dir que en la meua classe no hi ha immigrants. No hem d'esperar, però, que les nostres aules estiguen ocupades per immigrants de diferents països per a plantejar-nos una sèrie de qüestions sobre interculturalitat, racisme, immigració, etc. Podem treballar —i hem de fer-ho— amb els nostres alumnes una sèrie de problemes que estan presents en la nostra societat, conscienciar-nos-hi i, segons les possibilitats de cadascú, posteriorment actuar. Ha arribat el moment d'oferir al lector uns suggeriments per a treballar a l'aula. No són noves, ni mai ho he pretès. Si no us serveixen, passeu-hi de llarg. A nosaltres ens han servit. Açò no és una conclusió: no pot haver-hi conclusió; al contrari, aquí comença tot.

² PÉREZ GÓMEZ, A., *La cultura escolar en la sociedad neoliberal*, ed. Morata, Madrid, 1998.

³ *Ibidem*.

⁴ FREIRE, P., *Pedagogía de la indignación*, ed. Morata, Madrid, 2001.

Notes del diari del professor

Nota 1

La classe d'aquest matí m'ha semblat interessant. Una alumna ha preguntat sobre com treballaríem l'assignatura d'Història. He aprofitat per preguntar al grup què era per a ells la història. Divuit de vint-i-un han contestat que la història són fets i dades que han succeït i que havien d'empollar, que consisteix a saber coses de memòria i que siga molt avorrida. Vaja un panorama que m'han dibuixat! Jo he continuat insistint: com l'estudiarem? La resposta ha estat rotunda: amb el llibre de text. No havien sentit parlar mai de fonts històriques. Els he preguntat si sabien què era una font i per a què servia. Molt seriosament, una alumna ha contestat: «jo crec que és un lloc en què l'aigua brolla de la terra i hi anem a beure, a buscar aigua, a rentar-nos i l'aigua serveix per a moltes coses. Al poble dels meus pares hi ha una font». La resposta m'ha semblat senzilla i molt clara. Els he dit que així treballaríem la història. Aniríem a les fonts perquè la història és buscar, investigar, per a beure del coneixement històric i rentar-nos de moltes impureses històriques que tal vegada hem après malament. A partir de moltes preguntes i respostes, hem anat posant exemples fins a arribar a la conclusió que les fonts històriques són qualsevol tipus de document (escrit, gràfic...), testimoni oral o simples objectes de la vida diària. Alguns alumnes han insistit si necessitarien el llibre de text. Els he dit que tots els llibres són interessants i, per tant, també el llibre de text, però no únicament aquest llibre... En acabar m'he fet una sèrie de preguntes: per què aquesta idea de la història?, per què són avorrides les classes?, per què cal saber coses de memòria? Quines coses? Per què?

Nota 2

Aquest matí m'interessava continuar les discussions d'ahir, i així ho hem fet. Ells, contents perquè «no feien classe d'Història», i jo m'anava assabentant cada vegada més sobre què era la història per a ells i el que no havia de ser. He tornat a llegir Bruno Ciari.⁵ Per a aquest gran pedagog, al costat d'una visió científica del món, el coneixement històric ha de constituir una de les bases fonamentals de la formació humana dels alumnes. Avui, tant la història com la geografia constitueixen essencialment una nova manera de pensar: més que no un cos de coneixements, una manera específica de manejar les dades, més que no un cos de dades. Els alumnes continuaven preguntant si haurien d'estudiar de memòria dades, dates, etc. Els he contestat que jo no estic en contra del coneixement de dades, fets, esdeveniments, dates etc. quan s'adquireixen gràcies al treball d'una memòria comprensiva; sí que hi estic en contra si s'adquireix només

⁵ CIARI, B., *Modos de enseñar*, ed. Avance, Barcelona, 1977.

a base d'una memòria repetitiva. Però em pregunte quines dades, en el vastíssim món de la història, es consideren essencials i a l'abast de l'alumnat, per què unes i no d'altres? Des del Ministeri se'ns segueix pressionant amb la importància dels continguts. Allò essencial no són els continguts, sinó despertar set de saber. Per a progressar i enriquir-se no cal tancar-se a l'aula, cal obrir portes i finestres. El professor Quazza⁶ ha afirmat que la història de singularibus ha de lligar-se a realitats més àmplies, a un conjunt de factors que són de naturalesa econòmica, cultural, religiosa, política, educativa etc. Ens interessa més el procés que el resultat. No podem oblidar que tot procés en el saber científic parteix d'una sèrie de coneixements previs i desemboca en altres de més complexos, un saber molt superior al que prové del farciment de caps. Només així arribarem a un coneixement crític.

He vist l'alumnat interessat —no tots, per descomptat— per les classes d'Història. Demà serà un altre dia.

Tota l'hora de classe discutint sobre quins altres temes els interessava. Hem decidit escriure una llista en la pissarra, segons l'ordre de preferències: terrorisme, immigrants, guerres, drogues, feixisme, racisme, esports, sexualitat, etc... Hem arribat a un acord: hi treballarem els tres primers. Els altres, dependrà de les circumstàncies. Crec que el terrorisme ha sigut elegit com a conseqüència de l'11 de setembre. La classe m'ha resultat pesada i avorrida.

3. EL DEBAT, LA LECTURA I L'AUDIOVISUAL COM A ESTRATÈGIES DOCENTS

La meua experiència a l'aula m'ha ensenyat que el camí més vàlid, segur i fructífer per a treballar seriosament un tema és no tenir pressa. Les presses i les improvisacions són males conselleres. Després de diversos dies de reflexió i de fer-hi voltes, crec que treballarem el tema dels immigrants a partir d'aquest esquema:

- Metodologia de treball: el debat, la lectura silenciosa i l'audiovisual com a estratègies docents.
- Documentació bàsica: el llibre de Sami Naïr, *La immigración explicada a mi hija*;⁷ dossier de cançons (pop, rock...); dossier de premsa (fotos, estadístiques, notícies, articles d'opinió, etc.).

Per què el debat?

Perquè és una manera de discutir i tractar qüestions importants entre persones que expressen punts de vista diferents. No volem un espectacle tipus televisió. Cal establir uns requisits mínims: escoltar, no vèncer,

⁶ Citat per Ciari, B. (*op. cit.*, p. 284, «Para el estudio de la Historia»).

⁷ NAÏR, S., *La immigración explicada a mi hija*, Plaza & Janés, Barcelona, 2001.

sinó convèncer; la finalitat no és discutir, sinó aclarir idees i buscar-hi solucions... Amb el debat, a poc a poc, aprenem a desenvolupar un pensament creador i unes capacitats cognitives i afectives.⁸

Per què la lectura?

La lectura ha de ser rehabilitada. Segons Edgar Morín, la bellesa i la cultura (i és bell i culte llegir) fan el subjecte més sensible, més intolerant envers la vulgaritat.

No constitueix un misteri per a ningú que l'alumnat i la societat en general no llig. Qui en té la culpa? La resposta és molt complexa. Els alumnes demanen temps per a llegir a l'aula, no després del treball de tantes assignatures. Es tracta, com diu Pennac, que l'adolescent perdi la por a la lectura i descobrisca que la lectura és un acte de creació permanent.⁹ Ha dit Eduardo Mendoza que llegir és com menjar: si no menges et mors, si no lliges et quedes ximple.

S'han comprat ja el llibre *La inmigración explicada mi hija*. L'alumnat ha de llegir-lo durant el mes d'octubre i anotar tot allò que no entenen.

Per què el document audiovisual i la premsa?

Perquè són dos grans finestres que, si les obrim, puc assegurar que entrarà aire fresc i renovador a l'aula. Porte més de 15 anys recollint i utilitzant cançons de rock, pop, etc. com a estratègia docent. La joventut del món fa temps que va trobar en la música un llenguatge comú capaç de trencar tot tipus de barreres socials, racials, idiomàtiques i polítiques. Probablement cap fenomen cultural ha aconseguit tenir tanta repercussió i unir tant a la joventut. Una de les virtuts de les cançons és que són cròniques o relats periodístics dels esdeveniments diaris del poble. Gràcies a aquestes cançons podem conèixer la història, la geografia i les esperances de molts pobles i gentes del món. La cançó, com hem dit del debat, no ha de convertir-se en un espectacle, no pot ni deus substituir el professor; és, repetisc, una estratègia vàlida i motivadora.

Sobre la importància de la premsa no crec que siga necessari repetir aquí el que tantes vegades s'ha dit: és una de les millors maneres per a acostar-nos al món actual.¹⁰

4. A L'AULA

Hem treballat amb un grup de 4t d'ESO, on vitalitat i inexperiència es donen la mà. En el nostre institut només hi ha 16 alumnes immigrants i molt repartits en diferents cursos. En el nostre grup no n'hi ha cap. Les hores de classe (9:10 h i 12:15 h) són tres a la setmana i són hores prou bones per als debats i la lectura. Els debats i els comentaris estan el més ajustats possible al que va succeir en classe. Per a la transcripció d'algun d'aquests m'he ajudat del diari del professor, del diari de classe i dels

⁸ MENDOZA, P., *El debate en el aula. Ensayo para la tolerancia*, Pedagógicas, Madrid, 1995. Tracta, mitjançant exemples, de les funcions i els tipus de debats.

⁹ PENNAC, D., *Com una novel·la*, Empúries, Barcelona, 1993. Obra insòlita, un autèntic estímul per a la lectura.

¹⁰ CORZO, J. L., *Leer periódicos en clase*, Popular, Madrid, 1986.

quaderns de treball de l'alumnat. No hi queden reflectits les interrupcions, els esvalots, alguna paraula molt espontània i les rialles ocasionals. Els noms, encara que ficticis, corresponen sempre a la mateixa persona.

5. DEBAT 1: PER QUÈ VAM ELEGIR AQUEST TEMA?

Observació: només presentem aquí les conclusions d'aquest debat.

Conclusions:

- Molts dels familiars de l'alumnat, en un moment determinat, van haver d'emigrar, uns a l'estranger i altres dins l'Estat espanyol.
- És un problema molt greu, perquè vénen d'un món molt pobre i no es resignen a morir de fam allí.
- Tenim necessitat de saber d'on procedeixen i per què hi vénen.
- Conèixer el problema per a poder opinar-hi i prendre'n consciència.
- No és un problema només de l'Estat espanyol, és un problema molt més extens i gran. Hi ha immigrants aquí, però també en molts altres països.
- És un problema important i urgent perquè està al costat de nosaltres i ens afecta a tots.

6. PRESENTACIÓ DEL TEMA

La història de la humanitat està feta d'una llarga successió de migracions. Els homes han tingut necessitat de buscar i assentar-se en terres diferents a les del seu origen, motivats per diverses causes. No obstant això, en cap altre moment del passat els desplaçaments de la població havien aconseguit la importància que tenen en l'actualitat.

Per què ara es considera un problema quelcom que ha sigut una constant històrica? Podem fer front a les profundes transformacions que comporten els actuals fluxos migratoris? La naturalesa de la immigració, com a fenomen social, és un fet de dimensions planetàries que ha d'entendre's en el context de la mundialització. Hem dit repetides vegades que el que importa en finalitzar aquest tema és que l'actitud de l'alumnat ja no siga resultat de meres opinions, sinó que pugui defensar-la de forma argumentada i sòlida.

7. EL NOSTRE CAMP D'INVESTIGACIÓ: EL MÓN DELS IMMIGRANTS

El nostre camp d'investigació va a ser el món de les migracions i més concretament l'Estat espanyol i els seus immigrants. Espanya, en l'últim terç del segle xx, es va transformar bruscament, transformació que va afectar a tots els àmbits de la societat, però sobretot al demogràfic. L'Estat espanyol, fins pràcticament els anys 60, va ser eminentment agrícola.

Els espanyols, per raons al mateix temps socioeconòmiques i polítiques, van haver d'abandonar el seu lloc d'origen. Aquesta hemorràgia es prolonga fins als anys 70. Però aquesta transformació de què hem parlat es va operar molt ràpidament, fins i tot massa ràpid. I avui l'Estat espanyol s'ha convertit en un territori d'immigració després d'haver sigut, no fa massa anys, un país d'emigració.

Partint d'aquesta idea, el professor, en el procés d'ensenyament-aprenentatge creatiu, ha de ser un facilitador de situacions d'aprenentatge, i compartir amb l'alumne la iniciativa i la responsabilitat de la seua formació personal i professional. A partir d'aquí, la nostra planificació didàctica és la següent:

- Proposem començar incidint especialment en el terreny afectiu, buscant la motivació des de distints aspectes (activitats de motivació).
 - a) Informació sobre l'estat de coneixements i destreses i, també, sobre l'actitud de l'alumnat enfront del tema.
 - b) Estimular l'alumnat perquè reconega les seues limitacions i veja les seues possibilitats.
- Abordarem després el treball més dur, per ser més extens i conceptual. Aquí prima l'aspecte formatiu (activitats de formació). Les activitats que s'hi proposen han de ser utilitzades d'una manera racional, per la qual cosa és molt important triar aquelles més significatives, útils i segons les necessitats de l'alumnat.

8. ACLARIR ALGUNS CONCEPTES BÀSICS

Abans d'iniciar pròpiament el treball d'investigació és molt convenient i necessari conèixer les concepcions o idees prèvies que l'alumnat té sobre les temàtiques que seran objecte d'estudi i aclarir-ne alguns conceptes bàsics.

8.1. Activitats de motivació

1. Audició i comentari: Los Suaves: «Dulces noches de luna y pateras»; Manu Chao: «Clandestino»; Hamlet: «Un hombre con otra piel». El propòsit d'aquesta activitat: aclarir el significat més profund d'una sèrie de conceptes (Mahoma, il·legal, clandestí, pastera...) i realitzar un mapa molt simple dels diferents països.
2. Projecció de diapositives: emigrants espanyols anys seixanta, pastera amb immigrants, pintada racista, turistes en una platja. Objectiu: comentari dels aspectes més importants i les seues implicacions en els immigrants.

8.2. Activitats de formació

1. Lectura silenciosa: Sami Näir, *La inmigración explicada a mi hija* (p. 11-42).
Activitat bàsica i fonamental per a aclarir conceptes i aprofundir-hi. L'autor planteja quelcom essencial: el concepte *emigrar-immigrar*, perquè l'autora expressa que res no està absolutament clar, sent conceptes tan senzills i tan complexos al mateix temps. Conceptes com: identitat, diferència, ètnia, discriminació, gueto, integració, prejudicis, assimilació, primera generació, segona generació, etc.
2. Comentari de mapes: època paleolítica, colonitzacions gregues, els vikings, esclaus africans a Amèrica (s. XVI-XIX), europeus a Amèrica (s. XIX). Lectura de suport: *La historia más bella del hombre*.¹¹
L'espai i el temps. Aquesta activitat ha de servir perquè l'alumnat capte la idea fonamental: els desplaçaments humans des dels temps més remots fins a l'actualitat.
3. Referències cronològiques bàsiques: Espanya, 1492-1970.
Quadre cronològic esquemàtic dels moments més significatius sobre les migracions peninsulars. Aquests moments històrics ens serviran de punt de partida i de reflexió per a comprendre els problemes actuals.

9. QÜESTIONS D'INVESTIGACIÓ

Una vegada que ens hem endinsat en el tema a través de les migracions al llarg de la història i n'hem intentat aclarir alguns conceptes bàsics, seguirem avançant i delimitant el nostre camp. El bon resultat d'una investigació depèn del fet que definim amb claredat i precisió què és el que volem conèixer. Les qüestions que ens plantejem són les que estan al carrer i en els mitjans de comunicació. L'alumnat pot i deu afegir-hi més preguntes. Hem de tenir en compte que les preguntes, perquè siguin útils, han de reunir almenys aquestes dues condicions: que permeten seguir esbrinant coses d'un cert interès i que siguin clares i concises.

Aquestes són les tres qüestions sobre les quals treballarem:

Qüestió A. Raons per a emigrar

Per què emigren?, quines són les causes concretes que fan que la gent emigri?, només s'emigra per a buscar treball?, són necessaris els immigrants?, quants en són?, és apropiat parlar d'*invasió, marea humana*?

Qüestió B. D'on vénen?, on van? Nord-sud, sud-nord

Pobres o empobrits?, són pobres perquè en són molts o, en són molts perquè són pobres?, quins criteris hem d'utilitzar per a mesurar les diferències i desigualtats en el món?, on es troba la frontera geogràfica de la riquesa i la pobresa?, qui són els responsables de tanta desigualtat?, de quins països o continents emigren?, a quins països o continents es dirigeixen?

¹¹ LANGANEY, A., *La historia más bella del hombre. Cómo la tierra se hizo humana*, Anagrama, Barcelona, 1999. Acte I, escena 2: «Nuestros antepasados, los inmigrados».

Qüestió C. L'Estat espanyol i els immigrants

És l'Estat espanyol un territori d'emigració o immigració?, hi ha més població immigrant a l'Estat espanyol que a la resta d'Europa?, de quins països són els immigrants?, amb quins problemes legals i d'ordre públic es troben?, quins problemes socials i econòmics tenen?, són rendibles els immigrants?, quins tipus de treball realitzen i en quines condicions?, lleven llocs de treball?, es dóna el racisme a l'Estat espanyol?, la seua religió, idioma, costums són un problema o una riquesa?, com són tractades les dones i els xiquets?, què és i en què consisteix la Llei d'estrangeria?, és la immigració una amenaça o una oportunitat?

9.1. Qüestió A. Raons per a emigrar

En aquesta qüestió s'aborda un dels problemes més complexos del nostre tema. Hem començat per aquests perquè obrin el camí al treball posterior.

9.1.1. Activitats de motivació

1. Audició i comentari: «El Emigrante» (J. H. Cifuentes); «Disculpe el señor» (J. M. Serrat); «Paisa La Canción del estrecho» (Reincidentes).

Aquí es planteja el problema de la pobresa en el sentit més extens de la paraula com a causa profunda de l'emigració i s'hi descriu la vida de l'emigrant i del vagabund, el qual, amb la seua pobresa, sobreviu.

2. Cançó de suport: «El Emigrante» (Celtas Cortos) i vinyetes d'El Roto (*El País*, 20-11-96; 19-1-97) i d'Harca (*Información*, 20-8-98). Se segueix insistint en les raons per a immigrar i la seua relació amb els problemes que troben al lloc de destí.

9.1.2. Activitats de formació

1. Lectura: Sami Naïr («El fantasma de la marea humana») i J. Goytisolo («El efecto llamada», *El País* 9-9-2001).

L'objectiu d'aquesta activitat és que l'alumnat comprega el perquè de la *marea*.

2. Lectura: J. Goytisolo i Sami Naïr, *El peaje de la vida*.¹² Text fonamental per a ordenar les idees treballades.

9.1.3. Debat 2: per què emigra la gent?

Després de dues classes de dialogar sobre aquest tema vam treure les següents conclusions:

- El que més vénen són homes adults, encara que en els últims anys el nombre de dones i xiquets va en augment.
- La immensa majoria hi ve a buscar treball perquè fugen de la pobresa i de la fam.

¹² GOYTISOLO, J. - NAÏR, S., *El peaje de la vida*, Aguilar, Madrid, 2000. En concret, el capítol «Razones para emigrar».

- També molts turistes i jubilats vénen a buscar el clima mediterrani.
- Arriben de molts i diferents països: el Magrib, Sud-amèrica i est d'Europa.
- És veritat que cada dia n'arriben més, però en el cas concret de l'Estat espanyol no arriben al 2% de la població total. No podem parlar d'*invasió humana*.
- Els països rics necessiten els immigrants perquè són mà d'obra barata.
- Moltíssims emigren a causa de les guerres, dels desastres naturals i de les seues idees polítiques i religioses.
- Tots tenim dret a emigrar.
- No es poden posar fronteres a la fam, a la misèria i a la pobresa.

9.2. Qüestió B. D'on vénen?, on van? Nord-sud, sud-nord

Vistes les raons per què s'emigra, convé aprofundir en la idea que aquests moviments migratoris no són fruit de l'atzar.

9.2.1. Activitats de motivació

a) Audició i comentari: «El sur también existe» (Benedetti-Serrat) i «La otra orilla» (Los Enemigos).

Convé que aquesta activitat aproxime l'alumnat al problema de la desigualtat al planeta. El nord és el que domina i mana, i el sud és dominat i obeeix. Els d'una vora (pobresa) busquen arribar a l'altra vora (riquesa).

9.2.2. Activitats de formació

a) Exposició per part del professor: 1) població emigrant en el món. 2) Les migracions internacionals: d'ahir a avui.

b) Mesurem i localitzem el problema de la desigualtat.

Lectura de Sami Naïr («Prompte nou milions d'éssers humans»); anàlisi del gràfic la copa de xampany (població mundial segons ingressos) i estudi comparatiu dels mapes de Peters (mapa del PIB *per capita* i del IDH).

c) Definim el problema de la desigualtat. Origen de l'empobriment: colonialisme i imperialisme.¹³

Lectura de Sami Naïr (*La inmigración y la solidaridad*). Es tracta de buscar les causes, els factors i els responsables d'aquestes grans diferències nord-sud.

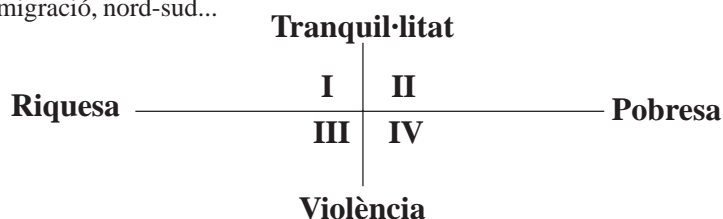
9.2.3. Debat 3: pobres o empobrits?

Després d'haver llegit, analitzat i comprès la documentació anterior, vam realitzar un debat per a ordenar un poc totes les idees. Com a visió

¹³ AD, *Norte-Sur. La fábrica de la pobreza*, Popular, Madrid, 1995.

general presentem el gràfic següent, de manera simplificada, de les diferents situacions que caracteritzen el nostre món.¹⁴

En aquest esquema tenim en l'eix horitzontal el binomi **riquesa-pobresa**, i en l'eix vertical el binomi **tranquil·litat-violència**. La intersecció d'aquests dos aqueixos defineix quatre quadrants que ens poden servir per a enquadrar els països del món. A partir d'aquests eixos podem relacionar diversos problemes: guerra, pobresa, població, emigració, nord-sud...

On se situen els països del món dins d'aquest esquema?

Quadrant I: països rics i tranquils.

Quadrant II: països pobres i tranquils.

Quadrant III: països relativament rics i violents.

Quadrant IV: països pobres i violents.

Conclusions del debat:

- La línia que separa el nord-sud és una línia econòmica que no coincideix gens ni miqueta amb la línia de l'Equador.
- Molts països del sud són rics en matèries primeres, però han sigut explotats pel nord des de fa molt de temps i ho segueixen sent.
- Dins del nord i el sud hi ha diferents *nords* i *suds*.
- Creiem que el nord hauria d'ajudar més el sud, sobretot econòmicament.
- Uns pocs ho tenen gairebé tot i moltíssims no tenen res.
- Les ONG ens semblen molt bé, però no són la solució.
- És natural que la gent emigre quan al seu país és impossible viure entre tanta misèria o guerres.
- La gent, en general, no coneix la situació real dels emigrants i les causes que els obliguen a emigrar. La gent només coneix el que veu en la televisió.
- Veiem molt difícil que es puguin solucionar les diferències tan enormes que hi ha entre el nord i el sud. Els polítics parlen i prometen molt, però s'hi fa molt poc.

¹⁴ SEBASTIÁN, L., *Mundo rico, mundo pobre*, Sal Tèrrea, Barcelona, 1992.

9.3. Qüestió C. L'Estat espanyol i els immigrants

Una vegada treballat el marc general del món dels emigrants, hem de centrar-nos en el cas concret de l'Estat espanyol. Partim d'aquesta realitat: Espanya ha passat en pocs anys de ser un territori d'emigrants a ser-ne un d'acollida, conseqüència tot això d'haver millorat considerablement les condicions econòmiques, polítiques i culturals.

9.3.1. Activitats de motivació

1. Quan els espanyols eren emigrants. Música: J. A. Labordeta («Meditaciones de Severino el Sordo») i Carlos Cano («El Salustiano»).

Aquesta activitat ens portarà a conèixer la realitat de l'Estat espanyol en els anys 1950-1970.

2. Xicotet treball en la seua família i a l'institut. S'hi van sentir molt motivats. Van reomplir una graella sobre l'origen dels seus avis, pares i altres familiars i van situar en un mapa els llocs d'origen de la seua família. Van recollir cançons de l'època. Es va fer una xicoteta enquesta entre els alumnes de l'institut i la majoria d'ells tenien familiars emigrants.

9.3.2. Activitats de formació

Aquestes activitats han de fer referència constantment a la Llei d'estrangeria.

1. Lectura de Sami Nair: «España, país de inmigración» i «Memoria». Música: Joaquín Sabina («La casa por la ventana») i Extremo Duro, («Islero»).

Aspectes treballats: D'on vénen i a on van? Els indocumentats. Immigració i racisme. La dura vida de l'immigrant.

2. Els immigrants a Alacant i Elx.

La província d'Alacant ha sigut sempre un lloc d'immigració i destí de persones procedents d'altres llocs i cultures, fins al punt que es pot sostenir sense exageració que bona part de l'espenta i el dinamisme d'Alacant, Elx o el Baix Segura ha tingut o té a veure amb els processos migratoris que sobre aquesta província han tingut lloc.

Qüestions treballades:

- Nombre d'immigrants: Alacant és la quarta província amb més immigrants després de Barcelona, Madrid i Múrcia. Conseqüències.
- Els traços fonamentals dels immigrants a la província.¹⁵

Vam intentar acostar-nos al fenomen de la immigració des de la comprensió de l'enorme capacitat de transformació social, cultural i econòmica que la immigració proporciona a Alacant i a Elx¹⁶. Aquests

¹⁵ GÓMEZ GIL, Carlos, «Aproximación a las transformaciones sociales producidas por los extranjeros en los últimos años», conferència pronunciada en la CAM d'Elx el 23 de març-2001, dins del cicle «Por una sociedad informada y solidaria». Cf. *El Periódico*, 30-3-2001.

aspectes van motivar molt l'alumnat, probablement perquè els eren desconeguts i els resultaven molt pròxims.

3. Entrevista-debat amb emigrants i Elche Acoge. Va resultar molt interessant el diàleg que es va desenvolupar arran de les qüestions plantejades.
4. Taula redona amb els 16 alumnes immigrants que estudien en el nostre institut. Va ser una classe molt fluïda i familiar. El nostre objectiu era rebre informació directa i viva d'uns companys immigrants.

10. ÚLTIMES CLASSES

Després de dos mesos de treball vam arribar al final del tema. No és cap conclusió. Aquí comença tot.

10.1. Activitats de motivació

1. Música i comentari: Joan Báez "Venceremos" i John Lennon «Imagine», cançons-símbol de la solidaritat humana.

Objectiu: no tenir por a la immigració, ja que és un element natural de la història de tota societat.

2. Trobada amb un grup de 4t d'ESO de l'IES «Sixto Marco». El meu amic Joaquín Serrano també treballava el mateix tema, i per això va resultar interessant aquesta trobada.

Amb aquesta activitat vam aconseguir dues coses: intercanviar idees i, al mateix temps, passar una estona agradable.

10.2. Activitats de motivació

Lectura de Sami Naïr (*La inmigración i la solidaridad*) i l'article «Una gran oportunitat» de Carlos Giménez (*El País*, 14-2-2001).

Els immigrants estan aquí: al carrer, a l'escola, al barri... Estem davant d'un gran repte: la immigració, un problema o una oportunitat?

11. EPÍLEG

Com a resum de tot vam preparar i vam muntar una exposició, el contingut de la qual resumim breument:

Títol: La immigració, un fenomen social i intercultural.

Apartats:

1. Espai i temps: història de la immigració.
2. La immigració sonora.
3. El rostre dels immigrants.
4. Els immigrants en nombre.
5. Dura immigració.

¹⁶ LARROSA, J. A., *Atlas demográfico y social de la ciudad de Elche*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2000.

Notes del diari del professor

Han passat més de dos mesos des que vam iniciar aquest tema. He pogut comprovar un procés molt positiu, tant en l'aprenentatge com en la conscienciació sobre el tema. He vist un alumnat participatiu, treballador i content. Molts m'han dit que ara entenen prou millor el llibre de Sami Nair. Han acabat per adonar-se que l'essencial no era escriure molt en els seus quaderns, sinó llegir i entendre bé el que discutíem. Anote aquestes paraules d'una alumna: «Juan, tinc ara una altra visió dels immigrants. No em semblen tan rars com creia i quan els veig pel carrer, ni canvie de vorera ni els mire de la mateixa manera que abans».

No vaig voler preguntar-li com els mirava abans. Confesse que em va fer una gran alegria...

ANNEX

Alguns suggeriments

A. Per a analitzar les cançons

1. Audició de la cançó-base o principal.
 - a) Pòster de l'artista: els alumnes presenten el cantautor o grup musical.
 - b) Lectura individual de la cançó.
2. Anàlisi de la cançó (observació)
 - a) Centralitzar el tema.
 - b) Aclarir conceptes i significat de les paraules clau.
 - c) Idees principals.
3. Comentari (reflexió)
 - a) Consultar altres fonts (premsa, textos, fotos...) que ajuden a treballar i relacionar les qüestions que s'han plantejat.
 - b) Discussió i debat.
 - c) Conclusions.
4. Cançons de suport.

A vegades és molt interessant l'audició d'altres cançons que tracten el mateix problema, però des d'altres punts de vista.

B. Per a la lectura

1. Primerament, l'alumnat haurà de llegir a la seua casa les pàgines o notícies corresponents. No sempre s'aconsegueix. No passa res. No és qüestió de posar-se nerviosos.
2. Silenci a l'aula. Lectura individual. Estar còmodes. Es pot posar música clàssica de fons.
3. Lectura en equip: rellegir, que no és repetir-se. Rellegir és compartir idees i aclarir coses. Si és possible sense el professor.

4. Exposició, per un equip, de les idees principals (poques i clares). Evitar el tan repetit *què vol dir?* Sintetitzar les idees en blocs comuns, que seran la base del debat.
5. Debat. Sempre hi haurà un equip responsable que iniciarà i dirigirà el debat.

C. Per al debat

1. Ha d'haver-hi un equip responsable que al mateix temps farà de moderador.
2. Només ha d'haver-hi debats en moments precisos.
3. Escoltar sense interrompre. No sempre és necessari alçar la mà.
4. No cridar sense necessitat. No porta la raó el que més crida.
5. Evitar que es convertisca en un trist espectacle televisiu.
6. Voler aprendre dels altres escoltant.
7. La finalitat del debat no és discutir, sinó només aclarir idees i buscar-hi solucions.
8. Dos secretaris o secretàries prendran nota de tots els que hi participen perquè quede constància del que es debat.
9. El professor pot i deu participar-hi com un més. Les seues intervencions han de ser molt breus.
10. Tot debat ha d'acabar amb una sèrie de conclusions.

BIBLIOGRAFIA

- AD, *Norte-Sur. La fábrica de la pobreza*, Popular, Madrid, 1995.
- CIARI, B., *Modos de enseñar*, ed. Avance, Barcelona, 1977.
- CORZO, J. L., *Leer periódicos en clase*, Popular, Madrid, 1986.
- FREIRE, P., *Pedagogía de la indignación*, ed. Morata, Madrid, 2001.
- GARCÍA, J. i GARCÍA, F., *Aprender investigando. Una propuesta metodológica basada en la investigación*, ed. Díada, Sevilla, 1993.
- GÓMEZ GIL, C., «Aproximación a las transformaciones sociales producidas por los extranjeros en los últimos años», conferència pronunciada en la CAM d'Elx el 23 de març-2001, dins del cicle «Por una sociedad informada y solidaria». Cf. *El Periódico*, 30-3-2001.
- GOYTISOLO, J. - NAÏR, S., *El peaje de la vida*, Aguilar, Madrid, 2000. En concret, el capítol «Razones para emigrar».
- LANGANEY, A., *La historia más bella del hombre. Cómo la tierra se hizo humana*, Anagrama, Barcelona, 1999. Acte I, escena 2: «Nuestros antepasados, los inmigrados».

LARROSA, J. A., *Atlas demográfico y social de la ciudad de Elche*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2000.

MENDOZA, P., *El debate en el aula. Ensayo para la tolerancia*, Pedagógicas, Madrid, 1995.

NAÍR, S., *La inmigración explicada a mi hija*, Plaza & Janés, Barcelona, 2001.

PENNAC, D., *Com una novel·la*, Empúries, Barcelona, 1993.

PÉREZ GÓMEZ, A., *La cultura escolar en la sociedad neoliberal*, ed. Morata, Madrid, 1998.

SEBASTIÁN, L., *Mundo rico, mundo pobre*, Sal Térrea, Barcelona, 1992.